

IN MEMORIAM KARL KASER (1954. – 2022.)

Unatoč tome što Karl Kaser¹ iz Graza nije bi ni ekonomski povjesničar ni ekohistoričar, ipak je kao jedan od vodećih historijskih antropologa i najznačajnijih eksperata za historiju Jugoistočne Europe prepoznao važnost istraživanja međudnosa ljudi i okoliša kroz povijest te ne čudi što je bio jedan od onih koji su bez ikakve rezerve podržali pokretanje časopisa *Ekonomska- i eko-historija*. Od prvog broja 2005. do smrti u Piranu, u Republici Sloveniji 11. travnja 2022., bio je članom međunarodnog uredničkog vijeća ovoga časopisa.

Karl Kaser je rođen u nekadašnjem trgovištu Pischelsdorfu, 40-tak kilometara istočno od Graza, u austrijskoj pokrajini Štajerskoj 6. studenoga 1954. godine. Studij povijesti i slavistike je upisao 1974. u Grazu, a tamo je i doktorirao 1980. tezom *Die serbischen politischen Gruppen, Bewegungen und Parteien und ihre Programme in Bosnien-Herzegowina 1903-1914* u kojoj je obradio srpske političke grupe, pokrete te stranke kao i njihove programe u Bosni i Hercegovini početkom 20. stoljeća. Prigodom izrade doktorskog rada njegov je talent prepoznao mentor Ferdo Hauptmann. Akademsku karijeru započeo je 1988. na Odsjeku za povijest jugoistočne Europe na Sveučilištu Karl Franzens u Grazu nakon završenog studija povijesti i slavistike. Drugi mentor - Michael Mitterauer utjecao je na Kaserovo usmjerenje prema historijskog antropologiji koju je istraživački usmjerio na jugoistočnoeuropski prostor. Nakon niza godina bez posla u struci, Kaser je dobio posao honorarnog asistenta da bi 1996. preuzeo vođenje Katedre za povijest Jugoistočne Europe u Grazu. Bio je počasni profesor Universität Shkodra u Albaniji, počasni član ZRC SAZU u Ljubljani u Sloveniji, dobitnik počasnih doktorata Sveučilišta »Neofit Rilski« u Blagoevgradu u Bugarskoj i Sveučilišta *Batumi Shota Rustaveli* u Gruziji, a od brojnih priznanja izdvojimo samo medalju Konstantina Jirečeka, koju mu je neposredno prije smrti dodijelilo *Südosteuropa-Gesellschaft*.

Osim u časopisu *Ekonomska- i eko-historija*, bio je također članom uredničkih vijeća časopisa: *Glasnik Etnografskog Instituta SANU* (Srbija), *Istorijski zapisi* (Srbija), *Dubrovački anali* (Hrvatska) i *Bálgarska etnologija* (Bugarska). Bitno je utjecao na historiografiju u Jugoistočnoj Europi, ne samo svojim člancima i knjigama, već i odgojem mlađih historičara. Karl Kaser je odgojio brojne historičare, a neki od njih – poput Ulfa Brunnbauera ili Hannesa Granditsa danas su među vodećim istraživačima historije Jugoistočne Europe. *Fachbereich für Südosteuropäische Geschichte und Anthropologie* Instituta za povijest Sveučilišta Karl Franzens u Grazu predstavljao je nezaobilazno mjesto komunikacije brojnih historičarki i historičara koje je povezivao interes za povijest i historijsku antropologiju europskog jugoistoka. Osim toga na mnoge je druge načine direktno ili indirektno utjecao na mnoge mlađe kolegice i kolege u gotovo svim dijelovima Jugoistočne Europe pa smrt profesora Kasera predstavlja veliki gubitak i prazninu za historiografije ovih prostora.

Za hrvatsku i sve druge historiografije povezane s Vojnom krajinom važna je tema s kojom je Kaser habilitirao 1985. godine. Riječ je o *habilitaciji Freier Bauer und Soldat. Die Militarisierung der agrarischen Gesellschaft an der kroatisch-slavonischen Militärgrenze (1535-1881)* (Objavljenoj u dva navrata - Graz 1986; Böhlau: Wien-Köln-Weimar 1997). Knjiga je zahvaljujući inicijativi Drage Rokсандića objavljena u hrvatskom prijevodu Josipa Brkića 1997. pod naslovom *Slobodan seljak i vojnik. Povojačenje agrarnog društva u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini (1535-1881.)*, Naprijed, Zagreb, 1997., a 2013. i u prijevodu Isao Koshimure na japanski jezik. U toj je knjizi Kaser na inovativan način predstavio vlastiti koncept društvenog razvoja Vojne krajine/granice od njenih početaka u prvoj polovici 16. stoljeća do ukidanja 1881. godine i bitno utjecao na buduća istraživanja vezana uz vojnokrajiške teme pa i na moje historiografsko sazrijevanje.

¹ Za pisanje ovog teksta obilno sam se poslužio mojim člankom objavljenom na engleskom jeziku u novosadskom časopisu *Istraživanja*, no. 33, Novi Sad 2022., str. 223-224. i govorom koji sam u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, 18. svibnja 2022. održao na predstavljanju knjige *Vojna krajina u suvremenoj historiografiji. Zbornik radova s međunarodnim sudjelovanjem* (ur. Drago Rokсандić i Vedran Muić) Zagreb 2021. koje je bilo posvećeno uspomeni na prof. dr. sc. Karla Kasera. Taj je govor objavljen pod naslovom "Povodom smrti Karla Kasera" na <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/hr/novosti/povodom-smrti-karla-kasera,56.html> – pristup ostvaren 20.10.2022.

Sl. 1 Karl Kaser sjedi na čelu stola uoči sastanka u Novom Sadu 2016.

Iako mi je njegovo djelovanje bilo i ranije dobro poznato, posebno preko međunarodnog istraživačkog projekta *Triplex Confinium* s kojim sam surađivao, s Karlom Kaserom sam se formalno upoznali na međunarodnoj konferenciji *Eco-history of the Triplex Confinium (c. 1500-1800)*, u suorganizaciji Zavoda za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, CEU History Department Budapešt i Abteilung für Südosteuropäische Geschichte Graz. Kaser je pripremio priopćenje »An Ecological Catastrophe in the Habsburg Maritime Military Borderlands: the Demographic, Economic and Social Roots of the Karst (First Half of the 18th Century)«. Ta je konferencija bila dio aktivnosti projekta *Triplex Confinium*, a predstavljala je prvu ekohistorijsku konferenciju ne samo u Hrvatskoj, nego i u Jugoistočnoj Europi. Odvijala se u u Zadru od 3. do 7. svibnja 2000. Kako sam se zanimao za ekohistorijske teme, konferencija mi je bila važna kao povjesničaru na početku svog znanstvenog puta, a ujedno je to bio i moj prvi nastup na međunarodnoj sceni sa izlaganjem na engleskom jeziku. S Karlom Kaserom sam tom prilikom najviše razgovarao o članku »Uništenje šuma na obalnom kraškom području hrvatske Vojne krajine u prvoj polovici 18.stoljeća. Njegovi demografski, privredni i socijalni uzroci« koji je on objavio još 1987. u *Historijskom zborniku*. Kasnije je isti tekst Kaser objavio u zborniku sa spomenute konferencije.

Karl Kaser je od 26. do 28. lipnja u Križevcima sudjelovao s priopćenjem »Soziale und demographische Entwicklungen im Warasdiner Generalat« na znanstvenom skupu »Etnokonfesionalne promjene na području Križevačke županije i Varaždinskog generalata u ranom novom vijeku (cca 1450. - 1800.)« u organizaciji Zavoda za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta (međunarodnog istraživačkog projekta *Triplex Confinium* i istraživačkog projekta *Temeljni dokumenti hrvatske povijesti*) i Povijesnog društva Križevci. Njegovo priopćenje je izazvalo zanimljivu raspravu u kojoj su ravnopravno sudjelovali afirmirani povjesničari, primjerice Drago Roksandić i Mira Kolar, ali i znanstveni novaci poput Marka Šarića i mene.

Kako sam nekoliko godina ljeti redovito istraživao u arhivu u Grazu, u pauzama sam se povremeno družio s Karlom Kaserom uz historiografske razgovore na kombinaciji naših materinjih jezika. U jednom od tih razgovora, u kolovozu 2002. smo dogovorili njegovo sudjelovanje na drugoj ekohistorijskoj konferenciji na prostoru Jugoistočne Europe koja je održana u Koprivnici 2003. Njegov tada prezentirani rad »Mensch und Ökologie aus historisch-anthropologischer Perspektive«, objavljen je tek 2011. u časopisu *Ekonomska- i eko-historija*, broj 7, str. 9-17. Nekoliko godina kasnije mi je jedna od vodećih svjetskih ekohistoričarki Verena Winiwarter u Beču sa zanimanjem rekla da nije znala o Kaserovim ekohistorijskim istraživanjima. On mi je znao govoriti kako je je oko ekoloških tema bio dodatno moti-

viran i zbog toga jer mu je svjetonazor bio »zeleni«, po čemu smo se dodatno tematski približili. Između ostaloga je bio duboko involviran u pokret zelenih. Početkom 1980-tih godina je bio članom utemeljiteljem *Alternativen Liste Graz* i njenim kandidatom na lokalnim izborima. Kada se 1986. progresivna *Alternativen Liste* spojila sa konzervativnom *Vereinte Grüne Österreichs* nastali je nova zelena stranka: *Die Grünen – Die Grüne Alternative* u kojoj je Kaser ostao aktivan pa je primjerice 2004. bio jedan od njenih kandidata na izborima za Europski parlament. Uz to je od 1992. do 2006. vodio Zelenu akademiju Štajerske.

Osim pitanja vezanih uz okoliš, dijelili smo zajednički interesa vezan uz teme oko Vojne krajine, koji je kod njega ozbiljno jenjavao, a kod mene bio u punom plamu. Pomogao mi je savjetima pri pisanju knjige o vojnokrajiškoj utvrdi Koprivnica u 17. stoljeću (objavljenu 2005.), koju sam razvio iz magistarskog rada objavljenog na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Također sam s njim razgovarao o temi doktorske disertacije o usporedbi Varaždinskog generalata i Križevačke županije u 17. stoljeću. Od velike pomoći mi je bilo to što mi je još 2003., prije nego sam pristupio pisanju doktorske disertacije, ustupio cijelu poveću kutiju kopija mnogobrojne građe iz austrijskih arhiva. Kasnije mi je pomogao oko konceptualizacije doktorskog rada. Na kraju je kao recenzent podržao objavljivanje disertacije u obliku knjige pod naslovom »Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću«. Nekako u to vrijeme smo pokušali dogovoriti da za časopis *Ekonomska- i eko-historija* u članak razvije tekst iz poglavlja »Environment« iz engleskog izdanja knjige *The Balkans and the Near East. Introduction to a Shared History* (2011.).

Kaser je hrvatsku historiografiju trajno zadužio i knjigom *Popis Like i Krbave 1712. godine. Obitelj, zemljišni posjed i etničnost u jugozapadnoj Hrvatskoj* koju je sa suradnicima objavio u Zagrebu 2013. godine. Ta je knjiga povezana s ranijim istraživanjima o balkanskoj obitelji, o kojoj je objavio mnoštvo radova, između ostaloga i na srpski jezik prevedenu monografiju »Porodica i srodstvo na Balkanu. Analiza jedne kulture koja nestaje« (2002.).

Od Kaserovih djela spomenimo tek dio novijih knjiga: *Historische Anthropologie im südöstlichen Europa: eine Einführung* (2002.), urednička knjiga zajedno sa Danielom Graf *Vision Europa. Vom Nationalstaat zum Europäischen Gemeinwesen* (2004.), *Patriarchy after Patriarchy. Gender Relations in the Balkans and in Turkey, 1500 bis 2000* (2008.), *Balkan und Naher Osten. Einführung in eine gemeinsame Geschichte* (2011.), objavljenu i u spomenutom prijevodu na engleski, *Andere Blicke. Religion und visuelle Kulturen auf dem Balkan und im Nahen Osten* (2013.), *Hollywood auf dem Balkan. Die visuelle Moderne an der europäischen Peripherie (1900-1970)* (2018.) i *Femininities and Masculinities in the Digital Age. Realia and Utopia in the Balkans and South* (2021.).

Osim u Zagrebu i Grazu susretali smo se i u na još nekim mjestima gdje smo imali referate na konferencijama (Beograd), ali i na lokacijama sastanaka vezanih uz pokušaje uključivanja Sveučilišta u Zagrebu u zajednički diplomski studij Jugoistočne Europe što je Karl Kaser uspješno koordinirao. Tako imali prilike raspravljati, formalno i neformalno, u Sofiji, Novom Sadu, Regensburgu i Cluj-Napoci, gdje je ujedno bio i naš posljednji susret »uživo«.

Kaser je dao veliki doprinos povijesti obitelji (porodice), srodstva i roda, migracija, historijskoj antropologiji, vizualnoj kulturi i mnogim drugim područjima šireći svoje interese od europskog jugoistoka na Bliski Istok te ujedno ne zaboravljajući ni ekološke teme. Vodio je brojne istraživačke projekte o ovim temama, a u mnogima od njih je bio pionir, motivator i inovator, inspirirajući mnoge. Uvjeren sam kako će se Kaserovi inovativni pristupi i metode nastaviti nadograđivati u različitim dijelovima Jugoistočne Europe i izvan nje.

Hrvoje PETRIĆ

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Volumen XVIII. / Broj 18
Zagreb – Samobor 2022.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnik / Co-publisher: Ekohistorijski laboratorij Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska www.ffzg.unizg.hr; <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/>

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute, Žiga Zwitter

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić – president/predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Sorbonne-Paris, Francuska), Marija Benić Penava (Dubrovnik), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Ljiljana Dobrovšak (Zagreb), Goran Đurđević (Požega), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Egidio Ivetić (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), [Karl Kaser](#) (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordana Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Honolulu, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Matija Zorn (Ljubljana), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić, Domagoj Tončinić

ISSN 1849-0190 (Online) ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2023.

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz djelomičnu potporu Grada Koprivnice

Print partially supported by the City of Koprivnica

Na naslovnici / Cover:

Jarun Lake (present state, post-renovation in the 1980s) in relation to the course of the Sava River in the 18th and 19th centuries (base map: Bing)

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT – AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA